

מכותל הישיבה

עלון תורני חודשי מבית מדרשם של תלמידי ישיבת הכותל

עריכה: זיו ששון ארזי. rziv111@gmail.com	העלון מוקדש לע"נ מרים בת שפרה	העלון מוקדש לע"נ סוזן בת ג'ורג'ט	אב ה'תשע"ט	גיליון 30	יציאת השבת 20:06	כניסת השבת 18:53	פרשת דברים
--	-------------------------------------	--	---------------	--------------	---------------------	---------------------	---------------

ברכות ואיחולים

מזל טוב
למיכאל טרצ'יני
(ש"ה) לרגל
אירוסיו

מזל טוב לביני
ועטרה דייזוס
לרגל הולדת
הבת

מזל טוב לרב
אריאל ולירן וידר
לרגל הולדת הבן

מזל טוב ליהודה
פריש ורעייתו
לרגל הולדת הבן

מזל טוב לציון
בזנח ורעייתו
להולדת הבן

ט' באב - ג' נביאים, ג' איכות, ג' דברים לתקן ר' מתן טיליס • מאמר פתיחה

שורש גם בהתחלת עלייתם. והכל נמשך על ידי הסתלקות השגחת משה רבינו ע"ה במינוי שרי מאות וכו'. ומזה בא שאמרו נשלחה אנשים כו' ונצמח מזה אחר כך כל החטאים⁷.

מבאר השפת אמת בדבריו את עיקר העניין ובדרך אגב נוגע גם בשורש תשעה באב שנמשך מחטא המרגלים. דווקא בשעת גדלותם של ישראל, מתבטא גם שורש החטאים של ישראל, והוא הסתלקות השגחת משה רבינו ע"ה. חוסר הדבקות במשה רבינו כעם, המתבטא במשא, בטורה ובריב שגרמו את חוסר היכולת של משה לשאת את העם – זהו השורש לכל "איכה" שמגיעה אח"כ. הצדיקים יכולים לתקן את הדברים שקלקלו אחרים, אבל משה רבנו לא יכול לסבול חטא כלל, כיוון שכך ברגע שעם ישראל מתנהג בצורה של טרחנות, אפיקורסות ונרגנות – משה כבר לא יכול לשאת את העם והוא נזקק לשרים שיסייעו ויחזיקו בעצמם את העם ומזה עצמו נמשכות הנפילות.

אבל ממשיך השפת אמת - "ועם כל זה, אם היו נמשכים אחריו היה מתקן כל מעשיהם" – עם כל חוסר יכולתו של משה לסבול חטא, אם היו ישראל נמשכים אחריו היה מתקן את כל מעשיהם. החורבן מתחיל משורש של שלוש ההתנהגויות של טרחנים, אפיקורסים ורוגנים – חוסר היכולת לקבל את הדין, שיפוט לרעה של מעשי האחר והתלוננות. ההתנהלות הזו לא מאפשרת למשה לשאת את העם, מתוך כך נמשכים כל החטאים של ישראל.

אם נתבונן על הדברים נבין ששורש החטאים כולם, ובפרט שורש תשעה באב, שייך ב"טרחכם ומשאכם וריבכם", ובתיקון השורש יתוקנו התוצאות כולן. נעורר את עצמנו להתבונן כיצד אנחנו יכולים להתעלות מעל המידות הרעות והמחשבות הנפולות – לקבל על עצמנו את הדין, לראות בעין טובה את האחר ולצאת מאווירת ההתלוננות - הנמשכות איתנו מאז אותה "איכה" של משה רבנו, המושכת אחריה את ה"איכה" של ישעיה וירמיה. נדבק בת"ח שמקיימים "איש מפי איש הלכה למשה מסיני". ונתפלל שבזכות כך נזכה במהרה בימינו שיתקיים בנו "כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון".⁵

השבת אנו זוכים לעשות את ט' באב יום משתה ושמחה ביום שבת. בחיבור המיוחד הזה בין תשעה באב לשבת, נוצר חיבור נוסף, חיבור של קריאת פסוקים מיוחדים.

חז"ל הרגישו בייחודיות של הפסוקים ודרשו את הקשר ביניהם:¹ "שלושה נתבאו בלשון איכה: משה, ישעיה וירמיהו. משה אמר: "איכה אשא לבדי"², ישעיה אמר: "איכה היתה לזונה"³, ירמיה אמר: "איכה ישבה בדד"⁴.

א"ר לוי: משל למטרונה (=אשה) אחת שהיו לה שלושה שושבינין אחד ראה אותה בשלוותה (משה), אחד ראה אותה בפחזותה (ישעיה) ואחד ראה אותה בניוולה (ירמיה)."

את הקשר בין שתי הקינות – ישעיה וירמיה -ניתן להבין בפשטות, וודאי שהמצב שראה ישעיה מוביל למצב שראה ירמיה. ברם, קשר של סיבה ותוצאה שכזה לא מובן אצל משה. הרי כשמסתכלים על הפסוקים: 'ה' אלקיכם הרבה אתכם, והנכם היום ככוכבי השמים לרב. ה' אלקי אבותכם יסף עליהם ככם אלף פעמים, ויברך אתכם כאשר דבר לכם. איכה אשא לבדי טרחכם ומשאכם ורככם.'⁵ נראה שהפסוקים מתארים שהתקיימה בהם ברכה נפלאה של ריבוי עד כדי כך שאי אפשר להחזיק לבד את המשימה הגדולה הזו של ניהול העם (עי' ברש"י ובשפת"ח שם).

מחד גיסא, פסוק של השתוממות לנוכח העם העצום הזה, ומאידך, הוא צרוב אצלנו בתודעה כפסוק שמבטא אבל ועצבות. בפשט הפסוק הוא התבטאות של ברכה עצומה אבל במדרש הוא מחובר לקינות והמנהג לקראו במנגינה של קינה. גם רש"י מפרש את הפסוק בעקבות המדרש כביקורת נוקבת על ישראל שהיו טרחנים, אפיקורסים ורוגנים⁶. נמצאנו משתוממים – פסוק שבפשטו מבטא את גדלות ישראל בכך שהקב"ה בייך אותם נמצא במדרש כשייך לקינות ומפורש על ידי רש"י כביקורת נוקבת.

השפת אמת מסייע לנו להבין נקודת עומק בקשר בין שלושת הפסוקים - "פירוש הענין כי כל החטאים שעבר על ישראל היה מהם

⁵ דברים א, י-יב
⁶ רש"י שם ד"ה "טרחכם", "ומשאכם" ו"ורככם".
⁷ שפת אמת דברים תרל"ז דיבור המתחיל "איכה".

¹ איכה רבה א, א
² דברים א, יב
³ ישעיה א, כא
⁴ איכה א, א

ענווה ותוכחה - הילכו שניהם יחדיו??

אלעזר בילינקי (ש"ה) ורועי זבולוני (ש"ב) • צו השעה

כלל', הוא הולך בדרך הענווה והמידות הטובות. הכעס לדוגמה, נובע מכך שהאדם רוצה דבר מה, והמציאות סביבו לא מסתדרת עם רצונו. ההפך מהכעס זו הסבלנות, שהיא בעצם ההבנה העמוקה שיש מקום גם למציאות שונה מהרצונות הפרטיים שלי.

לאחר שהבנו מהי מידת הענווה, נוכל יותר להבין את דברי אורי החיים הק'. שהרי המשפט של "מי אני ולמה אני חושב שאני ראוי להוכיח אותי" הוא משפט של גאווה! בדיוק ההיפך ממידת הענווה! כי זה שאני מתעלם מהבעיות והקשיים שלו אני מנתק את עצמי ממנו ומהכלל. לעומת הענווה שהיא חיבור לכלל, והבנה שבעיה של הכלל זה בעיה שלי ולהיפך, ולכן אני מחויב לטפל בה. בימינו מצוי המשפט "חַיָּה וְתַן לחיות" שמשמעותו במילים אחרות - כל אחד יעשה מה שמתאים לו ואין לאף אחד אחריות וערבות הדדית על מעשה השני. המשפט הזה מנתק את הכלל למיליון בודדים. הוא סותר את כל מידת הענווה, ומתעלם מההשפעה הרוחנית שיש לכל אחד על כלל עם ישראל.

אמנם חשוב להדגיש, שאין זה אומר שכעת צריך להתחיל להתערב בחיים של כל אחד מהרחוב, ולהוכיח אנשים על ימין ועל שמאל. מצוות התוכחה היא מצווה מורכבת ולא פשוטה, ולא כל אחד יודע להוכיח כמו שצריך בצורה שתועיל ולא תזיק, צא ולמד ממאמר הגמ' בערכין טז,ב: "א"ר אלעזר בן עזריה - תמה אני אם יש בדור הזה מי שיודע להוכיח", ק"ו לדורנו⁸. עוד אמרו חז"ל (יבמות סה,ב): "כשם שמצווה לומר דבר הנשמע, מצווה שלא לומר את שאינו נשמע". אמנם האדם צריך להרגיש אחריות כלפי האחר, והיכן שהדברים נשמעים צריך לאמרם בנחת ובעדינות, וכדברי אורח"ק, שאם ח"ו יוכיח בכעס יגרום הדבר רק לאי-קבלת התוכחה, ולעיתים אף להגברת מעשה הרע⁹.

לסיכומם של דברים, מידת הענווה היא מידה עמוקה מאוד שהופכת את האדם מיצור קטן המרוכז רק בעצמו ובצרכיו הפרטיים, לאישיות השייכת למציאות רחבה ועוצמתית הרבה יותר. מידה זו מובילה את האדם לרגש האחריות ההדדית ולהיותו מחובר לכל אחד ואחד מישראל.

יהי רצון שנזכה בימים אלו- ימי בין המיצרים בהם אנו נמצאים, שכל אחד ייצא מהמיצרים הפרטיים שלו אל עבר החשיבה והעזרה לאחר, ומתוך כך נזכה לגאולה השלמה ולבניין בית מקדשינו במהרה בימינו אמן!

השבת אנו מתחילים את ספר דברים - 'אלו הדברים אשר דיבר משה אל כל ישראל'. ע"פ חז"ל (עי' רש"י א,א) בוחר משה רבינו לפתוח את נאמו באופן מפתיע דווקא בדברי תוכחה לעם. מהאופן בו נעשו הדברים אנו יכולים ללמוד לעצמנו כמה כללים במצוות התוכחה. **אור החיים הק'** אומר שכשמה אומר לעמ"י "...במדבר בערבה..". (דברים א', א') הוא מלמד אותנו כמה דברים: א. התוכחה צריכה להיות ערבה (בנעימות) ולא בכעס. ב. 'ערבה' - מלשון ערבות הדדית. שלא לומר לעצמך להיות עניו ו"מי אני שאוכיח אותו, הרי אני לא יותר צדיק ממנו".

ויש להבין מדוע באמת זה לא נחשב לענווה - ויותר על התוכחה כיוון ש"אני לא יותר טוב ממנו". **מה זה בכלל ענווה??**

המהר"ל בספרו נתיבות עולם, בנתיבי הענווה, דוחה את ההבנה הרווחת שמידת הענווה היא מידת "ההכנעה" - של "מי אני ומה אני שווה בכלל" - ומתאר אותה עם ביטוי מחודש, מידת ה"פשיטות". "פשיטות" הכוונה היא להיפגש עם התוכן הרוחני של הדבר, עם עצמיותו, ועם השורש הפנימי שלו. ואיך המידה הזאת קשורה למידת הענווה? **הענווה היא להיפגש עם השורש המשותף לכלום, ולא עם הפרטיות הקטנה שלי.** כאשר האדם מחבר עצמו לכלל, הוא בעצמו הופך למשהו גדול יותר על ידי זה. הדוגמה לכך הוא משה רבינו, אשר מחד שקול כנגד כל ישראל (תנחומא בשלח, י'), ומאידך התורה מתארתו - "והאיש משה עניו מאוד מכל האדם" (במדבר יב,ג).

רבי שמעון שקופ בהקדמה הנפלאה לספרו "שערי ישר", מחדד לנו אף יותר את היחס בין הפרט לכלל - "האיש הגס והשפל, כל 'אני' שלו מצומצם רק בחמרו וגופו. למעלה ממנו, מי שמרגיש ש'אני' שלו הוא מורכב מגוף ונפש, ומלעלה מזה מי שמכניס לה'אני' שלו בני ביתו ומשפחתו. והאיש ההולך עפ"י דרכי התורה, ה'אני' שלו כולל את כל עם ישראל. **שבאמת כל איש ישראל הוא רק כאבר מגוף האומה הישראלית.** ועוד יש בזה מעלות של איש השלם, ראוי להשריש בנפשו להרגיש שכל העולמות כולם ה'אני' שלו, והוא בעצמו רק כאבר קטן בתוך הבריאה כולה...".

כלל זה נקוט בידך! **הגאווה היא שורש כל המידות הרעות והענווה היא שורש כל המידות הטובות.** כאשר אדם מציב את ה"אני" הפרטי שלו במרכז זה הפתח לגאווה מידות הרעות, ולעומת זאת כאשר הוא מבין שה"אני" שלו הוא חלק משורש רחב הרבה יותר, הנקרא

גבולות הקודש / ח"ב

ר' עמוס אייזנבך • סוגיות במחשבה

עוד הובא במאמר הקודם שלרש"י אליבא דהנצי"ב מצוה זו נרחבת ומכילה כל מקום שבו עצם קניית הדבר תביא מציאות של קדושה עצמית. אולם, מחדש הנצי"ב שהיכן שהקנייה לא תביא בהכרח בעצמה למציאות של קדושה, אלא רק מאפשרת מציאות שכזו (כגון קניית בית מגוי שאכן מאפשרת מצוות מזווה, אך גם אינה מוכרחת מעצם הקנייה - שיש מציאויות בהם ניתן להיפטר ממצוות

במאמר הקודם הובאה סוגיא מתחילת מסכת בכורות שם הגמ' מבארת שיש מצוה לקנות מגוי, ומנגד הייתה הו"א שיש קנס כאשר מוכר חמור לגוי, וביאר רש"י הטעם משום מצוות שביתת בהמתו- כאשר מוכר לגוי בהמה מפקיע אותה ממצוות שביתתו, וכשקונה עושה מצוה שמכניס אותה לקדושה זו.

⁸ בקצף ובכעס, ויש לפעמים שדווקא ע"י הכעס ותגבורת הדינים מכניסים כח סט"א במי שעלול לקבל אותם ואח"כ כשיוצאים מזה דברים בלתי נאותים וטהורים וחזורים ומתקצפים, ובל ידעו ובל יבינו כי הם אשר גרמו את תגבורת הסט"א אם בקרוב אם ברחוק. וביחוד בעקבתא דמישחא... ע"ש.

⁹ ע"י ס' חפץ חיים בפתיחה 'עשיין' סעי' ה', וכן כלל י', סעי' ב', בפרטי מצוות התוכחה.

⁹ ה.הערוך. ע"י בספר מי מרום, ח"ו, עמ' קצה' - 'אע"פ שמצות התוכחה גדולה היא, בכ"ז צריכים לדבר בנחת ובהשקט, וזה פועל הרבה יותר ממה שמוכיחים

מזוזה) הרי זה רק כעין 'מכשיר דמכשיר מצוה' ואין חיוב לקנותו מיד הגוי, וכן אין בו איסור למכרו לגוי.

הגריש"א זצ"ל הסביר שמצווה זו קיימת דווקא בשבת שהיא מצוה בעלת משמעות רבה – 'אות' ועלינו להגדיל את מציאות האות הזה. הרב זילברשטיין שליט"א העיר שעכ"פ מצוה זו אינה דוחה מצוה הכתובה בתורה (שעדיף לקנות מיהודי ולא מגוי) ואינה באותה חשיבות של מצווה ממש.

כעת יש לנו לדון האם באמת יש להבין כך ברש"י או שמא יש פשוט אחר בדבריו.

נקדים, שבמס' ע"ז יד, ב הגמ' דנה בטעם איסור מכירת בהמה גסה לגוי (כלומר בשונה ממס' בכורות מדובר בכל בהמה ולא דווקא מעוברת עם בכור, ויש איסור רק בבהמה גסה) ומסיקה שטעם האיסור הוא משום שמא ישאיל או ישכיר בהמה לגוי בשבת ואז הגוי יעבוד בה בשבת ויש איסור בדבר משום "למען ינוח שורך וחמורך...", וכן שמא יתן לו בהמה לניסיון אם ירצה לקנותה, וישתמש בה הגוי בשבת.

ע"פ גמ' זו העיר הגריש"א (בכורות שם) על דברי רש"י בבכורות - הוא תמה על ההבנה שרש"י הסביר את טעם איסור מכירת בהמה לגוי משום שמוציאה מקדושת שבת, שהרי הגמ' בע"ז דנה בטעם איסור מכירת בהמה גסה לגוי ונשארה במסקנה שאסור משום שמא יבוא להשאיל/ להשכיר/ לתת בהמה לנסיון לגוי בשבת והגוי יעשה בה מלאכה, וכיון שהיא שייכת עדיין ליהודי, הרי היהודי עובר איסור. ולכן, למרות שפשוט לשון רש"י משמע כדברי הנצי"ב, שיש איסור משום שמפקיע בהמה ממצוות שבת, יש לפרש מחמת הקושיה הנ"ל שהטעם הוא כמסקנת הגמ' בע"ז משום שכירות שאלה ונסיון. וכן כתב חזון נחום.

אמנם הנצי"ב אינו יחיד בהבנת דברי רש"י כפשוטם, שמסביר טעם איסור מכירת בהמה מעוברת בבכור לגוי משום איסור להפקיע בהמה ממצוות שבת. כך כתבו גם נמוקי הגרי"ב (שם), ראשית בכורים, כלי חמדה (יתרו אות ו') הגריש"א בהע' אחרת (שם) והרב זילברשטיין (חשוקי חמד בכורות ב). גם ראשונים אחרים הסבירו כפשוט רש"י: ר' גרשום ופסקי ר"ד.

האחרונים מביאים ירושלמי שדוחה את הסברא של רש"י (נמצא בפסחים ד, ג וכן בע"ז א, 10)

"מקום שנהגו שלא למכור [בהמה דקה] אין מוכרין. למה, [מ"ט] שהוא מוציאה מידי גיזה [והיינו דאסור למכור מפני דמפקיען מידי מצות ראשית הגז]. הגע עצמך שהיתה עז, [מה נענה בעז שאין בה מצות ראשית הגז], שהוא מוציאה מידי בכורה [דעוברת לא היא בכור], הגע עצמך שהיתה זכר [דלא שייך בכורה מ"ט אסור למכור]. ומתריך הירושלמי שהוא מוציאו מידי מתנות כהונה, והם הזרוע הלחיים והקבה. ותמה הירושלמי מעתה חטיין אל ימכור לו שהוא מוציאן מידי חלה יין ושמן אל ימכור לו, שהוא מוציאן מידי ברכה, ונשאר בתמיהתו, וע"כ שאין זה הטעם דמשנתנו [מפני שמפקיע ממתנות]"

הגריש"א בהמשך לדברי הירושלי' כתב "הרי מפורש בירושלמי דפשוט הוא שמוותר למכור לגוי אפילו שע"ז מפקיע ממנו כמה מצוות מחפץ זה מכיון דהוא מכר ואחר המכירה זה לא שלו, וא"כ מה כתב רש"י דלגבי שבת כיון דבהמה אינה שובתת אצל העכו"ם ס"ד שנקנסהו."

אמנם הכלי חמדה (שם) הסיק אחרת מהירושלמי הזה: הוא הבין מפה שבאמת יש קדושה בממון ישראל - "ובירושלמי (פרק א' דמס' ע"ז ה"ו) שרוצה לומר דאיסור מכירה לעכו"ם הבעלי חיים משום דמפקיע אותם ממצות, נראה דגם הבע"ח יש להם יחוס אל המצות, ואינו נכון להפקיע אותם מזה, וכיון דיש להם שייכות למצות ולשבת, לכן אסרה תורה שתעשה בהמתו של ישראל מלאכה בשבת, והמחמר אחרי' עובר בלאו" כלומר למרות שהירוש' דוחה את הסברא שיש איסור במכירה לגוי, עדיין היסוד שיש בבהמה קדושה נשאר, ואע"פ שלמעשה יסוד הקדושה אינו יוצר חיוב הלכתי, הענייין הרוחני נשאר קיים. הוא מסביר שהיסוד הרוחני הזה מסביר את המצוה של שביית בהמתו - כיון שיש קדושה בממון היהודי, יש גם חובה שהבהמה תשבות.

העולה מן הדיון עד כה, שהכיוון הכללי בפוסקים הוא שאמנם אין איסור גמור או חיוב מצוה בהפקעת בהמה מקדושה ובהכנסתה לקדושה, אך אע"כ יש יסוד רוחני כזה ויש לו השלכה למעשה - לעודד הכנסה לקדושה ולמנוע הפקעת קדושה.

בהקשר לזה נביא ציטוט מר' צדוק הכהן מלובלין (ישראל קדושים אות ה') שכתב "כידוע שכל הנאות האדם וקנינו, הם השייכים לשורש נפשו. שכאשר מקבלם לשם שמים מזכך בזה כל חלקי נפשו. והנשפע לאחר הוא מה ששייך לאחר, ואין שייך לו, דאם כן היה השם יתברך משפיע לו. ומה שקונה מיד אחר מאחר שהשם יתברך הזמין לו מעות לקנות הרי השפיע הדבר לו. ובתחילה היה שייך לאחר, ועתה שייך לו ולשורש נפשו".

ר' צדוק מסביר שיש קשר בין רכוש האדם לנפשו. ע"פ יסוד זה מובן יותר ענין מצוות שביית בהמתו וניתן להסביר עפ"ז מדוע יש ענין להכניס בהמה לקדושה כיון שבאמת יש קשר בין הבהמה ובין נפש האדם וכאשר היא נכנסת בקדושה הרי חלק מהאדם במידת מה מקבל את מקומו האמיתי לשבות ואם הוא יוצא מקדושה הרי גם משהו בנפש נפגע מחסרון הקדושה בממון.

לקינוח, נביא נפק"מ מעניינת נוספת שמביא הרב זילברשטיין בחשוקי חמד על בכורות.

שאלה: יהודי אמיד, שיש לו קשרים עם נסיך עשיר אפריקני, היהודי מצא חן בעיניו ולכן נתן ליהודי במתנה עבד גוי, האם יסרב היהודי לקבלו או שמא יקבלו ויגייירו, ואם לא יסכים להתגייר יאלץ אותו לשפחות ישמור ז' מצוות בני נח?

תשובה: נאמר במסכת נדרים (דף לב ע"א) אמר רבי אבהו אמר רבי אלעזר מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים מאתיים ועשר שנים, ... ורבי יוחנן אמר מפני שהפריש בני אדם מלהיכנס תחת כנפי השכינה, שנאמר תן לי הנפש והרכוש קח לך, ופירש הר"ן: ואברהם אבינו נתנם לו, ואילו עיכבן, היה מכניסן תחת כנפי השכינה, עכ"ל. מבואר שאם יש לאדם אפשרות לקבל נפשות, ולהכניסן תחת כנפי השכינה, חייב לעשות כך. ומכאן נלמד לשאלתנו, שהיהודי יקבל את העבד ויכניסו תחת כנפי השכינה.

... ויעוין מש"כ בחשוקי חמד מסכת גיטין (דף סא ע"א), שהבאנו דברי הרמב"ם (פ"ח מלכים ה"י) צוה משה רבינו מפי הגבורה לכוף את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח, והסביר המשך חכמה (פרשת וזאת הברכה) דאף שאין מצוה לכוף עכו"ם להתגייר, אבל על ז' מצוות בני נח כופים וכן כתב בספר חסידים (סימן תתשכד) דמצינו שהקב"ה שלח את יונה הנביא להוכיח את אנשי ניונה על מעשיהם הרעים, והטעם הוא כי הקדוש ברוך הוא כופס, אין עת רצון מלפניו הרי שיש למנוע נכרים מחטא...

לכן נראה שראוי לקבל את העבד -

א. כדי למנוע אותו מעבירות שנצטוו בהם בני נח. ב. כדי להכניסו תחת כנפי השכינה. ויעוין בכורות דף ב ע"א שכתב רש"י (בד"ה מייתי) דמצוה קעביד ישראל שקונה חמור מגוי שתהא הבהמה שובתת בשבת. וכל שכן עבד שהוא בר דעת ובעל צלם אלוקים.

לסיכום:

ראינו שנחלקו האחר' בכוונת רש"י בפירושו אם כוונתו היא שיש בעיה בהפקעת בהמה מקדושת שבת או שמא התכוון לומר שיש חשש שמא יגרם מכך איסור במקרה של שאלה, שכירות או נסיון. ועכ"פ נראה מוסכם שישנו עקרון רוחני שאינו מחייב אך מציב דרישה מסוימת מהאדם להכניס את חפצי העולם לקדושה ולהמנוע מהפקעת קדושה. ע"פ יסוד זה ניתן להסביר מצוות שביית בהמתו ומחמור. בתשובה של הרב זילברשטיין נראה מתוך המדרש שאדם יכול להיתבע על התעלמות מיסוד זה כדמצינו באברהם אבינו והגרים.

דיני עניית דברים שבקדושה בתפילת עמידה

ישי דמארי / שיעור ב' • הלכה

שיכוון בצורה פשוטה למילים, צריך להזדרז בתפילתו. אך כמובן במקום שיבלע מילים או שיביא אותו ללחץ מיותר אינו צריך להזדרז בשביל להספיק לסיים. וכך גם אמר לי הגר"א נבנצל שליט"א שיכול להזדרז אם יכול לכוון מהר ואפילו רק לפשט המילים.

המ"ב כותב בסי' קכ"ב סק"ג: "טוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם". ויש להסתפק בדבריו, אם כוונתו – מה שאמר שצריך לומר פעמיים יהיו לרצון (לפני התחנונים וגם לאחריהם) – זה דווקא היכן שצריך לענות לדברים שבקדושה, או בכל מקרה צריך לומר פעמיים גם כשלא יצטרך לענות דבר. ואמר לי הגר"א נבנצל שליט"א שהדבר תלוי במנהג, והרב עצמו נוהג לומר רק פעם אחת (לאחר התחנונים, כשלא מצטרך לענות דבר, וכאמור לעיל).

עוד אמר הרב שכאשר לא אמר המתפלל 'עושה שלום', על אף שפסע לאחור, עונה כמו בק"ש¹². ולעומת זאת, אדם שסיים תפילתו ואינו יכול לפסוע מחמת מתפלל מאחוריו יגיד 'עושה שלום', ואע"פ שאינו פוסע לאחוריו, עונה הכל. נמצא, לדעת הרב, שהכל תלוי באמירת עושה שלום.

העולה מן האמור הלכה למעשה, אדם הנמצא באלוקי נצור והש"ץ עומד להגיע ל'יהא שמיא רבא' או לקדושה, עוקר רגליו בכך שפוסע ג' צעדים לאחוריו ואומר עושה שלום, משום שכל שלא פסע לאחוריו נחשב עדיין כעומד לפני המלך, ועקירת הרגלים¹³ לבדה נחשבת כסיום התפילה. ועונה את כל הקדושה עם הציבור.

במקרה ולא קיצר, כתב השו"ע שםפסיק' כדרך שפסיק בקריאת שמע', ואפילו באמצע 'אלוקי נצור'. להלן סיכום פרטי הדינים למקרה שלא קיצר¹⁴:

בקדושה מפסיק ועונה רק ב'קדוש' ו'ברוך' שזהו עיקר קדושה. **בקדיש**, מפסיק ועונה את כל חמשת ה"אמנים" הראשונים (עד 'דאמירן בעלמא'), וביהא שמיא רבא' עונה רק עד 'עלמא'. ולדעת המ"ב (סי' ס"ו סק"ג), עונה רק 'אמן יהא שמיא רבא' עד 'עלמא' (ללא יתברך), ואמן שאחר 'דאמירן בעלמא' (כך הסבירו לי הגר"א נבנצל שליט"א והרב ששר שליט"א את המ"ב).

וכן מפסיק ועונה 'ברכו' (שו"ע שם).
וכן **במודים'** אומר רק תיבות 'מודים אנחנו לך' (שו"ע ומ"ב סק"כ).

וכן עונה אמן את כל ה'אמנים' שבברכת **כהנים** (לדעת הרב אלישיב זצ"ל, אינו עונה אלא שותק ושומע).
ועונה גם אמן של **ברכות התורה** שמברך העולה לתורה.

ולשיטת האשכנזים, יש להקל ולענות גם אמן שאחר 'האל הקדוש' ואמן שאחר 'שומע תפילה' (רמ"א שם). ובשאר הדברים אינו עונה עם הציבור.

מכל מקום, כאמור לעיל עדיף שיקצר ויעקור את רגליו ויענה את כל הקדושה מאשר שיענה באמצע 'אלוקי נצור' כמו בק"ש.

במאמר זה נעסוק בשאלה הלכתית יומיומית הנוגעת לדיני תפילה – מה דינו של אדם השומע קדיש או קדושה או שאר דברים שבקדושה באמצע תפילת עמידה. האם מותר לו לענות, ואם כן, מה מותר לו לענות? והאם יש הבדל בין היות המתפלל באמצע התפילה או בסיומה ב'אלקי נצור'?

בגמ' בברכות דף כ"א ע"ב נפסק שאין מפסיקין בתפילת העמידה בשביל לענות 'אמן יהא שמיא רבא'.

הטור בסי' ק"ד סעיף ז' עוסק בדיני הפסקה בתפילה, וכך הוא כותב- "ואינו פוסק לאמן יהא שמיא רבא ולא לקדושה...". **השו"ע** מוסיף ופוסק בסי' זה .. אלא ישותק ויכוון למה שאומר שליח ציבור ויהא כעונה".

בסי' קכ"ב כותב **הטור** .. ולאחר שיסיים שמנה עשרה ברכות קודם אלהי נצור יכול לענות קדושה קדיש וברכו, שאלהי נצור אינו אלא מתחנונים שלאחר תפילה".

הבית יוסף מביא במקום את **תשובת הרשב"א** בח"ז סי' ת"ה: "שאלת אם יכול לענות לקדיש וכו' אחר שסיים י"ח ברכות.

תשובה: המתפלל צריך לומר י"ח ברכות ואח"כ יהיו לרצון אמרי פי כמו שאמר דוד ע"ה אחר י"ח מזמורים, והוא מכלל התפילה, ולכן תיקנו 'אדוני' שפתי תפתח' בתחילה ויהיו לרצון בסוף. ולפיכך צריך לאמרו מיד אחר י"ח ברכות בלי הפסק תחנונים. אבל לאחר יהיו לרצון אומר אפילו סדר יום הכפורים. והלכך אם בא להפסיק ולענות בין יהיו לרצון לי"ח ברכות אינו מפסיק שהרי יהיו לרצון מכלל התפילה אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים פוסק והרשות בידו לקצר".

הבית יוסף מוסיף ומביא **תשובת רשב"א** נוספת (ח"א סי' תת"ז): "הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל ש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה שאין חובה לומר בכל פעם ואפי' לא קיצר יכול להפסיק כדרך שפסיק בברכות של ק"ש אפי' באמצע דלא חמירי תחנונים כתפלה".

וכן מביא **השו"ע** בסיומן קכ"ב, א: "אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י"ח ליהיו לרצון אינו פוסק שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא, אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי. מיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו אם התחיל ש"צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה מקצר ועולה ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שפסיק בברכה של ק"ש אפי' באמצע".

ראינו עד כה, שאדם הנמצא בתפילת עמידה אינו פוסק לקדושה וליהא שמיא רבא', אלא שותק ונחשב בגדר 'שומע כעונה'. אך במקרה ונמצא ב'אלוקי נצור' לאחר שאמר יהיו לרצון נחשב שסיים את תפילתו ועומד בתחנונים, וראינו בשו"ע שצריך לכתחילה לקצר ולענות הכל, ומסביר המ"ב במקום (סק"ו): "דהיינו שפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחוריו, דאין חובה לומר התחנונים בכל פעם".

שאלתי את הרב אבנר ששר שליט"א במקרה ורואה האדם שהש"ץ עומד להגיע לקדיש או קדושה, האם יש עניין שיזרו עצמו בתפילתו ע"מ שיספיק לענות על קדיש וקדושה¹¹? וענה לי הרב שיש עניין שיזרו עצמו, מהטעם שלכך האדם הגיע לבית הכנסת, להיות שותף עם הציבור, והשאלה עד כמה צריך להזדרז. ועל כך ענה הרב שכאשר ההזדרזות תביא את האדם במקום שיכוון כוונה רצינית,

¹¹ **ה. העורך**. ולעניין דילוג על אמירת 'עשה למען שמך', כדי שיספיק לומר כל הקדושה כולל 'ימלוך', ולא רק 'קדוש' ו'ברוך', עי' ב'פניני תפילה' (שם) שדעתו שצריך לדלג, ע"ש.

ה. הכותב. לע"ד אפשר להבחין זאת מפשט השו"ע שכותב שלכתחילה מקצר ועונה בתחנונים, ורק אם לא קיצר, עונה כמו בק"ש.

¹² אך עיין במ"ב 'דרשו' סי' קכ"ב הערה 10 מה שמביא בשם הגר"ח קנייבסקי.

¹³ **ה. העורך**. עי' ב'פניני תפילה' לגר"ש אלישיב זצ"ל עמ' צא-צב, שאם לא יכול לפסוע לאחוריו, כגון שיש מתפלל מאחוריו (ולכאור' ה"ה גם אם הציבור

כבר התחיל 'נקדישך' וכו'), או עקירת הרגליים (היינו הגבהת העקבים, כך שמעתי מהרב הרש"ר שליט"א), חשיב כסיום התפילה, ואין מעכבת עשיית הג' פסיעות לאחור.

ה. הכותב. שאלתי את הגר"א נבנצל שליט"א האם הגבהת העקבים נחשבת כעקירת הרגלים וענה לי שלא.

¹⁴ דיני הפסקה בק"ש מופיעים בשו"ע בסי' ס"ו סע' ג', הסיכום המופיע למעלה מתוך ס' הלכה ברורה לרב דוד יוסף שליט"א, סי' קכ"ב.